

โครงการหมู่บ้านซ่อสะอาด

การทุจริตและประพฤติมิชอบเป็นปัญหาสำคัญที่มีมายาวนานและส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างยิ่ง มูลนิธิต่อต้านการทุจริต มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมในการปลูกฝังค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมให้กับคนในชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชน ให้เป็นคนดี มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ รวมทั้งดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาชุมชนและหมู่บ้านในจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศให้เป็นชุมชนหรือหมู่บ้านซ่อสะอาด ที่มีหลักการบริหารจัดการที่ดีตามระบบธรรมาภิบาลโดยดำเนินการตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ในเรื่องของการเข้าใจ เข้าถึงและพัฒนา ด้วยการพัฒนาการมีส่วนร่วมขององค์กรหลักในชุมชนและหมู่บ้านให้เข้มแข็งและร่วมมือกันในการต่อต้านการทุจริตอย่างจริงจัง ได้แก่ บ้าน วัด และโรงเรียน หรือที่เรียกย่อๆ ว่า บวร โดยจะสร้างวิทยากรตัวคูณเพื่อบูรณาการองค์ความรู้ด้านการต่อต้านการทุจริตและสร้างความตระหนักรู้และปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนในหมู่บ้านเป็นคนดี มีคุณธรรมและจริยธรรม มีความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ มีความเสียสละคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน สำหรับหมู่บ้านซ่อสะอาดที่ดำเนินการจะใช้เป็นต้นแบบในการขยายผลเพื่อพัฒนาหมู่บ้านซ่อสะอาดในพื้นที่อื่น ๆ ภายในแต่ละจังหวัดต่อไป

ความเป็นมา

หมู่บ้านศีล 5 เกิดขึ้นครั้งแรกจากการดำเนินนโยบายโดยใช้ศาสนานำการเมืองของพระเดชพระมหารัชฆังคลาจารย์ ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช วัดปากน้ำ กรุงเทพมหานคร โดยมุ่งเน้นที่จะเสริมสร้างความปรองดองและสมานฉันท์ของคนในชาติ ให้เกิดความสงบ สันติสุข มีความกลมเกลียวกัน ลดปัญหาความขัดแย้ง สร้างความมั่นคง และปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สินของประชาชน โดยให้พุทธศาสนิกชนได้ยึดหลักศีล 5 มาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิต

จากแนวทางดังกล่าวนี้ จึงเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับนโยบายของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ โดยพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติในขณะนั้นได้ให้แนวทางในการแก้ไขปัญหาการทุจริตและประพฤติมิชอบ (เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2557) ด้วยการให้ทุกภาคส่วนในประเทศร่วมมือกันดำเนินการในเรื่องความปรองดองสมานฉันท์ และทำให้ประชาชนมีความรักสามัคคีกัน โดยเริ่มจากครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ซึ่งจะนำพาประเทศก้าวไปข้างหน้าอย่างปลอดภัยยั่งยืน

ต่อมา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้เสนอให้มหาเถรสมาคมได้มีมติเห็นชอบ และออกระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านศีล 5 พ.ศ. 2557 โดยมีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้เป็นฝ่ายเลขานุการในการขับเคลื่อนโครงการ ร่วมกันคณะสงฆ์ หน่วยงานราชการ สถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคเอกชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และองค์กรเครือข่ายชาวพุทธ ดำเนินการในรูปคณะกรรมการในระดับตั้งแต่จังหวัด อำเภอ ตำบล จนถึงหมู่บ้าน

เพื่อรับมือกับแนวทางข้างต้น กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จึงได้จัดทำหนังสือชื่อ “คู่มือศีล 5” ขึ้น โดยอธิบายความหมายของศีล 5 ตั้งแต่ความรู้เบื้องต้น จนถึงประเด็นการพัฒนามนุษย์ด้วยหลักศีลธรรมตามกรอบของศีล เพื่อชี้แนะว่า ศีล เป็น นัยหนึ่งของศีล ในหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นวิธีการฝึกฝนอบรมตามหลักพระพุทธศาสนา ของการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นก้าวแรกของการเรียนรู้เพื่อการควบคุมความประพฤติของมนุษย์ให้ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย

ประกอบกับ ในขณะนั้นประเทศไทยต้องเผชิญกับวิกฤติการณ์การทุจริตคอร์รัปชัน ตั้งแต่ระดับชุมชนไปจนถึงระดับประเทศ ปัญหาการทุจริตได้ส่งผลเสียทั้งในมิติของชุมชน สังคม ประเทศชาติ และระดับโลก เพราะได้ก่อให้เกิดผลเสียในวงกว้าง สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ปปช.) ได้พยายามกระตุ้นเตือนให้องค์กรและหน่วยงานต่างๆ ได้ตระหนักรู้ และให้ความสำคัญต่อการป้องกันและปราบปรามการทุจริตที่กำลังเป็นตัวแปรสำคัญในการทำให้องค์กรพัฒนาไม่สามารถก้าวหน้าต่อไปอย่างเต็มศักยภาพ ของแต่ละองค์กรและหน่วยงาน และยิ่งไปกว่านั้น ป.ป.ช. จึงได้กำหนดแผนยุทธศาสตร์การป้องกันและปราบปรามการทุจริตในระยะทั้งสอง โดยเน้นให้เกิดการสร้างเครือข่าย รวมไปถึงการบูรณาการองค์ความรู้ องค์กรและหน่วยงานต่างๆ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน

การป้องกันและปราบปรามการทุจริตในอีกมิติหนึ่งนั้น มีอาจดำเนินการอย่างยั่งยืนและเป็นรูปธรรม หากไม่สามารถพัฒนาและให้ความสำคัญตั้งแต่ระดับฐานรากของสังคม โดยเริ่มต้นตั้งแต่ “หมู่บ้าน” ฉะนั้น คำตอบในการป้องกันและแก้ไขการทุจริตนั้น จึงเริ่มต้นที่หมู่บ้าน ซึ่งมีจำนวนกว่า 74,956 หมู่บ้านในสังคมไทย จึงนำไปสู่การจัดทำวิจัยในหัวข้อเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านซ่อสะอาด” โดยเลือกศึกษาในพื้นที่จริง ณ หมู่บ้านท่าค้อยนาง ตำบลสวาย อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเหตุผลหลักในการเลือกพื้นที่ดังกล่าว เกิดขึ้นจากการที่ชาวบ้านและเมื่อได้วิเคราะห์สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านตามหลัก “SWOT” แล้วพบว่า หมู่บ้านดังกล่าวมีจุดอ่อนในมิติของการแข่งขันสมบัติสาธารณะมาเป็นของตัวเอง การขาดความโปร่งใสในการบริหารจัดการกองทุนต่างๆ

ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นที่มาของการกำหนดเจตนารมณ์ร่วมกันในการพัฒนา “หมู่บ้านซ่อสะอาด” อันเป็นการพัฒนาต่อยอดจากโครงการหมู่บ้านศีล 5 ที่เน้นการพัฒนาพฤติกรรมให้มีหลักประกัน 5 ด้าน คือ ประกันชีวิต ประกันทรัพย์สิน ประกันครอบครัว ประกันสังคม และประกันสุขภาพ นำไปสู่การพัฒนาหมู่บ้านให้เกิดความสะอาดทั้งสิ่งแวดล้อมและอาชีพ ความสะอาดทางพฤติกรรม ความสะอาดทางจิตใจ และความสะอาดทางปัญญา โดยมุ่งเน้นให้ประชากรในหมู่บ้านร่วมกันปฏิเสธ และไม่ยอมรับค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับการทุจริตคดโกง โดยการเริ่มปลูกฝังอุดมการณ์และค่านิยมดังกล่าวให้แก่เยาวชนในโรงเรียน โดยพระสงฆ์ และกลุ่มคนชนชั้นนำในหมู่บ้านได้เป็นต้นแบบและย้าเตือนแนวคิด และอุดมการณ์ดังกล่าว ภายใต้แนวคิดหลัก (Core Concept) ที่ว่า “ความสะอาดในสังคม และประเทศชาติ เริ่มต้นจากจุดเล็กๆ ในชุมชน โดยการพัฒนาจากกลุ่มคนต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ทั้งในมิติของกาย พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ให้ตระหนักรู้ถึงคุณค่าและ ความสำคัญของความซื่อสัตย์สุจริต (Integrity)”

ด้วยเหตุนี้ พลังร่วมของหมู่บ้านซ่อสะอาดซึ่งถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาหมู่บ้านซ่อสะอาด คือ ดึงพลังร่วม (Synergy) ของบ้าน วัด และโรงเรียน ในขณะที่หมู่บ้านแห่งนี้จะเน้นคำขวัญภายใต้การดำเนินการที่ว่า “หมู่บ้านสะอาด สังคมสะอาด ประเทศเจริญรุ่งเรือง” สรุปแล้ว พลังของ “บวร” คือ บ้านวัด และโรงเรียน จะนำไปสู่การสร้างภูมิคุ้มกันต่อการป้องกันการทุจริตคดโกงของกลุ่มคนต่างๆ ในชุมชน

การพัฒนาหมู่บ้านซ่อสะอาดถือได้ว่าเป็นการจัดการวิกฤติการณ์การทุจริตในลักษณะแนวนราบ (Horizontal) มากกว่าการจัดการแบบแนวตั้ง (Vertical) เป็นการเน้นการพัฒนา และป้องกันโดยใช้พลังร่วม (Synergy) ทางสังคม เข้ามาเป็นฐานรองรับตัวแปรสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาตามรูปแบบนี้ คือการใช้พลังของ “บวร” คือ บ้าน วัด และโรงเรียน โดยการทำหน้าที่ในการเชื่อมประสาน และกล่อมเกลาศาสนิกต่างๆ ในหมู่บ้านให้เกิดการตระหนักรู้ เกิดความละอายชั่ว และเกรงกลัวการทุจริตคดโกงของตนเอง หากคนในสังคมเกิดการตระหนักรู้ว่าการคดโกงทรพยากรซึ่งเป็นสมบัติสาธารณะในชุมชนย่อมส่งผลต่อการคดโกงทรพยากร หรือแย่งชิงอนาคตลูกหลานของตนเองแล้ว เชื้อมั่นชุมชนย่อมเกิดพลังในการรักษาทรพยากร หรือใช้ทรพยากรในชุมชนให้เกิดความคุ้มค่ามากที่สุด อีกทั้งจะเป็นพลังสำคัญในการปกป้อง และคุ้มครองผลประโยชน์ของชุมชนเอาไว้โดยมิให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดแย่งชิงไปเป็นสมบัติส่วนตัว

ความหมายของหมู่บ้านสะอาด

หมู่บ้านสะอาด หมายถึง “หมู่บ้านที่ประชาชนแต่ละคนได้ดำรงตนในความซื่อสัตย์สุจริต ด้วยการทำความดี ไม่โกง ไม่ทุจริตต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ต่อชุมชน สังคม ศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ และประเทศชาติ” ซึ่งความซื่อสัตย์สุจริตนั้น เป็นความซื่อสัตย์สุจริตที่สะท้อนผ่านทั้ง 4 มิติ คือ (1) กายซื่อสัตย์สุจริต (2) พฤติกรรมซื่อสัตย์สุจริต (3) จิตใจซื่อสัตย์สุจริต และ (4) ปัญญาซื่อสัตย์สุจริต และดังที่ได้กล่าวแล้วในเบื้องต้นว่า ความซื่อสัตย์สุจริตของชีวิตแต่ละคนย่อมส่งผลต่อตัวสถาบันครอบครัว สังคม และประเทศชาติ ต่อเนื่องไปถึงโลกนี้เช่นกัน

แนวทางการพัฒนาหมู่บ้านสะอาด

แนวทางประกอบด้วย 4 แนวทางคือ เริ่มต้นจากการพัฒนากายให้สะอาด กล่าวคือ การพัฒนาสิ่งแวดล้อม ให้เอื้อต่อการพัฒนาสิ่งอื่นๆ ต่อด้วยการพัฒนาร่างกายให้อยู่รอดได้อย่างยั่งยืนโดยการพัฒนาอาชีพให้สามารถดำรงตนอยู่ได้อย่างมีศรีสุข รวมไปถึงการพัฒนาเรื่องการออม การจัดทำบัญชีครัวเรือน และการพัฒนาสุขภาพให้แข็งแรงเพื่อที่จะต่อสู้กับปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ต่อเนื่องด้วยพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับสังคม ระเบียบ กฎเกณฑ์ต่างๆ พัฒนาจิตใจให้เข้มแข็งมีสุขภาพจิตใจ สมรรถภาพดี และคุณภาพดี รวมไปถึงการพัฒนาปัญญาให้เข้มแข็งสามารถเข้าใจระบบและกลไกความทุจริตคอร์รัปชัน จะส่งผลต่อการมอง และการกำหนดท่าทีให้สามารถเข้าใจ และหาแนวทางบริหารจัดการให้ชีวิตและสังคมอยู่บนฐานของความสะอาด

การพัฒนา “หมู่บ้านสะอาด” ให้ครอบคลุมในทุกมิติเพื่อที่จะสามารถป้องกันการทุจริตได้อย่างยั่งยืนนั้น ควรดำเนินการอยู่บนแนวทางทั้ง 4 ประการ คือ

1. การพัฒนากายสะอาด (Physical Development) จุดเริ่มต้นในการพัฒนาควรมุ่งไปที่การพัฒนาสิ่งแวดล้อม หรือปัจจัยภายนอกให้เอื้อดำรงชีวิตของมนุษย์ จากตัวแปรดังกล่าว รูปแบบการพัฒนาของประเทศจีนจึงพยายามย้ำเน้นว่า “อาหารมาก่อน พูดคุยกันคราวหลัง” (Food First Speech Later) สอดรับกับหลักการทางพระพุทธศาสนาที่เน้นในประเด็นเดียวกันว่า “ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง สังขารเป็นทุกข์อย่างยิ่ง” จะเห็นว่า ความหิวโหยหรือความยากจนเป็นตัวแปรสำคัญที่ชุมชนจะต้องบริหารจัดการเพื่อแก้ปัญหาเรื่องความอยู่รอดทางกายภาพ มิฉะนั้น ประเด็นนี้จะนำไปสู่ปัญหาทางสังคม เช่น การปล้นจี้ หรือขโมยเพื่อความอยู่รอดในเชิงกายภาพด้วยเหตุนี้ จึงจำเป็นจะต้องกระตุ้นการพัฒนาความอยู่รอดในเชิงกายภาพโดยการกระตุ้นให้ชุมชนสามารถสร้างรายได้ให้เพียงพอต่อการดำเนินชีวิตโดยการ “ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และขยายโอกาส”
2. การพัฒนาพฤติกรรมสะอาด (Behavior Development) “ศีล 5 จัดได้ว่าเป็นพื้นฐานเบื้องต้นในการเสริมสร้างสันติภาพในหมู่บ้าน” เพราะศีล 5 จัดได้ว่าเป็น “อภัยทาน” ที่กระตุ้นให้ผู้ปฏิบัติ และกลุ่มคนต่างๆ ไม่หว่าดระแวง และหวาดกลัวซึ่งกันและกัน ด้วยเหตุนี้ เราจะเริ่มต้นทำให้หมู่บ้านเป็น “เขตอภัยทาน” ซึ่งสะท้อนถึงการเป็นหมู่บ้านแห่ง “การให้อภัย” คือ “การไม่หวาดกลัวซึ่งกันและกัน” เพราะเป็นการอยู่ร่วมกันที่เน้นความรัก เคารพ ให้เกียรติเพื่อนร่วมบ้าน การเคารพในทรัพยากรของบุคคล การเคารพในคู่ครอง การมีสัมมาวาจา และการมีสติไม่ข้องเกี่ยวกับอบายมุขด้วยเหตุนี้ จึงควรกระตุ้นให้หมู่บ้านได้ตระหนักรู้ถึงผลเสียของการผิดศีลข้อ 2 ที่เกี่ยวข้องกับการทุจริต เพราะผลเสียที่ยิ่งใหญ่ต่อการผิดศีลข้อนี้ จะทำให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมุ่งเน้นประโยชน์เฉพาะตน โดยไม่ตระหนักรู้ถึงความอยู่รอดของสังคมโดยภาพรวม

3. การพัฒนาจิตใจสะอาด (Mental Development) พระพุทธศาสนาถือว่า “จิตที่ฝึกดีแล้วนำสุขมาให้” และเมื่อจิตที่ได้รับการฝึกฝนและพัฒนาจะนำไปสู่ “สันติภายใน” ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี” จากหลักการนี้ จึงนำไปสู่การจัดกิจกรรมการพัฒนาจิตใจของชาวบ้าน ทั้งผู้นำครู ชาวบ้าน และนักเรียน เพื่อพัฒนาจิตของชาวบ้านให้มีคุณภาพจิตดี สุขภาพจิตดี และสมรรถภาพจิตดี เพื่อพัฒนาจิตใจให้กลุ่มคนต่างๆ ทั้งเยาวชนและผู้ใหญ่ รวมถึงผู้นำชุมชนได้ตระหนักรู้ถึงการละอายต่อการทำชั่ว และเกรงกลัวต่อการทุจริต โดยการย้ำว่า การทุจริตนอกจากจะก่อให้เกิดบาปกรรมต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งแล้ว ยังส่งผลเสียโดยภาพรวมต่อหมู่บ้านในฐานะเป็นศัตรูของการพัฒนาหมู่บ้านในระยะสั้นและระยะยาว อีกทั้งจะต้องผลเสียต่อการเป็นแบบอย่างที่ไม่เหมาะสมต่อเยาวชนในรุ่นต่อไปที่จะยึดถือเป็นแบบอย่าง
4. การพัฒนาปัญญาสะอาด (Intellectual Development) ในขณะที่พระพุทธศาสนาเน้นว่า “ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก” ปัญญาที่เกิดจากการพัฒนานั้น จะทำให้กลุ่มคนต่างๆ ในหมู่บ้าน ได้ตระหนักรู้ถึงการไม่ใช้ปัญญาที่มีไปสู่การแสวงหาประโยชน์ หรือแสวงหาช่องทางในการเอารัดเอาเปรียบ และทุจริตคดโกง ขอบต่อชุมชนของตนเอง ปัญญาที่ได้รับการพัฒนาจะนำไปสู่การแสวงหาช่องทางในพัฒนาประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนอย่างสูงสุด โดยใช้ทรัพยากรและทุนที่ประหยัดที่สุด ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรในหมู่บ้านหรือที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยของรัฐหรือนอกรัฐก็ตามปัญญาที่ถือได้ว่าทรงพลังต่อชุมชนมากที่สุดคือ “พลังปัญญาร่วม” (Wisdom with) ที่ชุมชนมุ่งมั่นที่จะร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผน ร่วมกันตัดสินใจ และร่วมกันรับผลประโยชน์ และรักษาผลประโยชน์ให้แก่ชุมชน

ทั้งนี้ จากตัวชี้วัดด้านการพัฒนาหมู่บ้านสะอาดทั้ง 4 ประการดังกล่าวนี้ เชื่อมั่นว่าจะก่อให้เกิดพลังของการป้องกันการทุจริตที่ฐานราก เพราะฐานรากของสังคม และประเทศคือ “หมู่บ้าน” การพัฒนาหมู่บ้านให้ปลอดจากการทุจริต ย่อมส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาสังคมให้ปลอดจากการทุจริต ซึ่งการจัดการกับปัญหาการทุจริตตั้งแต่พื้นฐานของสังคมย่อมส่งผลต่อการพัฒนาประเทศโดยรวมอย่างมั่นคงและยั่งยืนมากกว่าการเข้าไปทำหน้าที่ในการจัดการชนชั้นนำที่เป็นนักปกครอง เพราะนักปกครองเหล่านี้สร้างตัวขึ้นมาจากชุมชนฐานราก ทั้งกลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มอำนาจต่างๆ